DECEIT AND INTENTIONAL MISDIRECTION IN MIRCEA ELIADE`S THE OLD MAN AND THE BUREAUCRATS…

Lioara Coturbaş

Senior Lecturer, PhD, University of Oradea

Abstract: In the novella The Old Man and the Bureaucrats…, Mircea Eliade reveals a hypothetical way of engaging in the fight against communism or any other totalitarian system.
Teacher Fărîma manages to infiltrate the Secret Police machinery and attempts to use it in order to achieve a certain objective. This apolitical intellectual deliberately enters this new world to search for something specific. His endeavor, all the stories he narrates are organized in a certain way meant to reach the desired goal. The fact that the objective of his quest is not mentioned anywhere leads us to believe that this is an experiment.
The narrative act turns him into a skilled manipulator; he always avoids recounting the events he is asked about. Observing that he manages to maintain the interest of the audience even without providing information, Fărîma feels that he can succeed in his experiment, that he can manipulate the public.
Face to face with no. 1 and no. 3 of the Secret Police, Fărîma ceases to be a skilled manipulator and relates the dream that provides the key to the unfolding of events.
At the end, we find the old Fărîma continuing his search, asking the daily question/password - what time is it? – waiting for the appropriate response. Although there is some possibility that Fărîma has continued his search on his own, the last part of the novella tilts the balance in favor of the hypothesis according to which Fărîma has at least the consent of the Secret Police, or he even operates on its behalf. And if at the same time Fărîma manages to pursue his personal interests, the result is the expected one, and his manipulation technique has paid off. Furthermore, if Fărîma succeeds in achieving his objective, he will continue to manipulate the institution he infiltrated using the most original techniques: imagination, intelligence and disguised innocence.

Keywords: apolitical intellectual, communism, imagination, manipulation, intentional misdirection.

Pe strada Mîntuleasa... este un roman studiat de majoritatea criticilor şi istoricilor literari din perspectiva fantasticului, analizând totodată raportul dintre sacru şi profan, evenimentele mitologice, personajele arhetipale.

Scrieri mai recente privind, în special, elemente biografice inedite, îl aduc pe Mircea Eliade mai aproape de cititor, dezvăluindu-l ca autor viguros, original, profund ancorat în vremea sa. Opera sa literară, precum și presupusa sa orientare politică stârnesc controverse chiar și în prezent. În 2022, K. Czyżewski notează: ”În timp ce călătoream prin România cu un grup de artiști și savanți din diferite țări europene, am întrebat despre Eliade, despre prezența gândirii sale în țara care trecea printr-o perioadă de renaștere după o lungă perioadă de dictatură. Spre surprinderea mea, a izbucnit o discuție polemică […] care mi-a dat de gândit. Întrebasem despre Eliade referindu-mă la scriitorul și savantul care a studiat condiția spirituală a omului contemporan, pierderea rădăcinilor acestuia și a căutării unei modalități de a se întoarce spre sine, spre identitatea sa și spre sacru. […] Și totuși companionii mei s-au referit la naționalism, fascism, anticomunism, fundamentalism religios și partide politice de dreapta. Chiar mai mult, discuția aprinsă mi-a dat de înțeles că acestea nu sunt probleme ale trecutului nici în România (așa cum îmi arătase experiența multelor vizite anterioare în

această țară), nici în Europa."[1] Din perspectiva unor eventuale convingeri politice ale acestuia, ori ale contextului socio-politic, se deschide o nouă posibilă interpretare a prozei lui Mircea Eliade.

Urmărim să stabilim, în continuare, la care din următoarele întrebări răspunde romanul *Pe strada Mântuleasa*:

- cum poate intelectualul să rămână în afara unei mişcări totalitare chiar şi atunci când este o victimă inocentă a acesteia?
- cum poate intelectualul apolitic să rămână în cadrul unei mişcări totalitare, fără a se lăsa dominat de aceasta, chiar mai mult, să o folosească în favoarea sa?

La începutul anului 1935, M. Eliade condamnă încă, deopotrivă, nazismul şi comunismul, ca forme moderne de tribalism, viaţa politică părându-i ca o piaţă invadată de dogmele diferitelor triburi totalitare. În acest context, datoria intelectualului este de a rezista tentaţiei angajamentului politic, rămânând fidel misiunii sale spirituale, pentru că „*Dacă numai zece inşi ar activa detaşaţi – adică liberi, deschişi întregii realităţi, fără prejudecăţi şi fără dogme – viaţa ar putea merge înainte nestingherită. Pentru că nu interesează ceea ce se face în jurul nostru. Interesează numai ce facem noi"*.[2]

Este oare aceasta ipostaza învăţătorului Fărîmă? Desigur, atunci când universul evident al mitului dispare, „literatura, <<fiică a mitologiei>> prelungeşte creativitatea mitică"[3], iar la M. Eliade există o solidaritate între universul fantastic şi cel raţional. Dar să nu uităm că bătrânul Fărîmă nu trebuie să reziste invaziei ideologice comuniste pentru a crea valori. Fărîmă nu se află într-o epocă în care intelectualul poate schimba lumea ghicind jocul de forţe care pregătesc o istorie viitoare. El nici măcar nu-şi poate alege o tabără care să-l reprezinte, este singur şi aflat în imposibilitatea de a transcende realitatea. Fărîmă poate utiliza doar inocenţa disimulată pentru manipulare în vederea soluţionării unor interese personale, dar în niciun caz a unora naţionale, el neputând reprezenta o forţă subterană generatoare de schimbări fundamentale. Acţiunile lui Fărîmă nu sunt, aşadar, cele ale unui intelectual detaşat de realitate, ci a unuia conştient de aceasta şi chiar dispus la implicare. Şi să nu uităm, romanul nu este scris în anii '30, ci în cea mai mare parte în anul 1955 când M. Eliade era implicat chiar din exil în lupta împotriva comunismului.

Inocenţă sau manipulare disimulată

Romanul lui Mircea Eliade debutează cu căutarea maiorului Borza şi vom vedea, aceasta constituie doar o parte a unei alte căutări mai ample. Fărîmă este cel care iniţiază căutarea, iar traseul său pare unul iniţiatic. Acesta pare că ezită să intre în clădirea unde locuieşte maiorul Borza, iar ceea ce îl determină să intre este posibilitatea lăsării unui indiciu, a unei mărturii asupra a ceea ce caută, mărturie reprezentată de întâlnirea cu un ofiţer vecin al lui Borza căruia îi spune pe cine caută. Ofiţerul este complet dezinteresat de căutarea lui Fărîmă, evită chiar şi contactul vizual cu acesta, fapt care îl determină pe Fărîmă să găsească alţi martori dispuşi să asculte chiar şi amănunte privitoare la relaţia sa cu maiorul Borza. Nu obţine suficient nici de la portar, doar o privire nedumerită, aşa că alege să nu ia ascensorul, ci să urce scările fără grabă, parcă cu speranţa de a întâlni locatari, martori şi confidenţi ai căutării sale.

Fărîmă continuă şovăielnic urcuşul, pare a fi etapa cea mai dificilă a ceea ce întreprinde, pare a se teme de urmări, chiar dă să se întoarcă în momentul în care este repezit de o femeie care nu îl cunoaşte pe cel căutat şi îl trimite pentru informaţii la portar. Reîntâlnirea cu ofiţerul şi scurta conversaţie cu acesta prilejuieşte o oarecare satisfacţie

[1] K. Czyżewski, & T. Snyder, *Sacrum, Fascism, Eliade*. In M. Fowler (Ed.), *Toward Xenopolis: Visions from the Borderland* (Rochester Studies in East and Central Europe, pp. 117-132). Boydell & Brewer, 2022, p. 117.
[2] Mircea Eliade, *Oceanografie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 48.
[3] Sabina Fînaru, *Eliade prin Eliade*, Ed. Universitas XXI, Iaşi, 2002, p. 302.

bătrânului, care deşi aflat abia la etajul întâi, afirmă *„din fericire (...), pot spune că am ajuns”*.[4] Urcarea spre apartamentul lui Borza este o ceremonie de abordare a ascultătorilor săi, Fărîmă nu se lasă închistat în ascensor, ci doreşte să îşi formeze deja un public, nu ratează nicio posibilă discuţie cu vecinii, căutând să intre în vorbă cu fiecare.

Înainte de a ajunge la uşa lui Borza, întreabă a doua oară cât e ora, subliniind că *„două, două şi cinci e tocmai ora potrivită”*[5], fără a preciza, însă, motivul. Acţiunile lui Fărâmă încep în jurul orelor două, acompaniate de întrebarea repetată asupra orei exacte, iar în ultimul capitol, Fărîmă e prezentat căutând în continuare pe cineva anume, la aceeaşi oră, întrebând mereu cât este ceasul şi spunând că la *„două şi un sfert, două şi jumătate”*[6] are o întâlnire. În final este evident că Fărîmă caută răspunsul adecvat la această parolă, se pune însă întrebarea dacă şi la început el aşteaptă într-adevăr un răspuns anume de la Borza, veşti despre Lixandru şi Darvari, sau ştie că Borza nu a fost elevul său şi îl foloseşte doar ca unealtă pentru a pătrunde în lumea Securităţii.

Fărîmă intră în locuinţa maiorului Borza şi i se adresează ca fiind fostul său elev de la şcoala Mîntuleasa. Inocenţa replicilor bătrânului, aparenta certitudine a acestuia că se află în faţa fostului său elev, ne conving, pentru moment, de simplele sale intenţii de a sta la poveşti despre şcoală şi foşti colegi. Reacţia lui Borza este agresivă, el neagă cu vehemenţă că i-ar fi fost elev, susţinând că vine dintr-un alt cartier.

Încercarea lui Fârâmă de a afla ceva eşuează, dar dacă demersul său de pe strada Mîntuleasa nu primeşte răspunsul aşteptat, pătrunderea, infiltrarea sa în lumea Securităţii este făcută. Discuţia dintre Borza şi Dumitrescu duce la decizia de a-l urmări deoarece *„ăsta ştie ceva, urmăreşte ceva”*[7], astfel încât, *„în zorii zilei următoare”*[8] – nu este amânat niciun moment – Fărîmă este dus la Securitate. Dacă în primul capitol, urcarea scării, ceremonia de iniţiere se desfăşoară în ritmul şi modalitatea dorită de Fărîmă, acum, labirintul clădirii este străbătut cu repeziciune, iar în final, Fărîmă nu ştie nici măcar la ce etaj a ajuns. Chiar dacă pare intrarea într-o lume nouă, preferabil de evitat, labirintul reprezintă calea care trebuie urmată pentru obţinerea unor informaţii de care Fărîmă are sau nu nevoie.

Infiltrat în această nouă lume, Fărîmă începe a-şi depăna cu nonşalanţă amintirile. Dacă în primul capitol reuşeşte să îşi facă intrarea în această lume prin stabilirea unei legături cu maiorul Borza, în al doilea capitol reuşeşte să stârnească interesul lui Dumitrescu. Găsindu-şi acum publicul ţintă, el îşi începe istorisirile tocmai prin punctarea succintă a dispariţiei lui Iozi într-o pivniţă şi a lui Darvari cu avionul. Acestea reprezintă o momeală aruncată deliberat, întrucât tocmai explicarea dispariţiei celui de-al doilea constituie un punct de interes pentru Securitate. Totuşi, Fărîmă nu spune nimic nou, întrucât, după cum vom afla ulterior, dispariţiile lui Iozi şi a lui Darvari erau cunoscute din presă. Fărîmă continuă cu povestea despre Abdul, un tânăr tătar care alunga muştele din vilele de la Techirghiol, poveste care, în mod cert, nu are nicio relevanţă pentru publicul său, dar adaugă farmec şi pitoresc istorisirilor sale. „Naratologic vorbind, cele două dispariţii sunt povestite ca părţi ale unei strategii narative de *enchaînement,* – ele îşi urmează una alteia – în timp ce episodul cu Abdul este integrat în celelalte două prin *enchâssement*: naratorul revine la istoria lui Iozi după ce a povestit-o pe cea a lui Abdul, încastrată în prima (aceste strategii narative sunt menţionate, printre alţii, de Oswald Ducrot şi Tzvetan Dotorov, în cartea lor clasică, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du language*, Seuil, 1972)”[9].

[4] Mircea Eliade, *Proză fantastică*, vol. III, *Pe strada Mîntuleasa...*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991, p. 79.
[5] Ibidem, p. 81.
[6] Ibidem, p. 162.
[7] Ibidem, p. 86.
[8] Ibidem, p. 86.
[9] Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, Ed. Univers, Bucureşti, 1999, p. 217.

Aceasta este tehnica pe care o va folosi şi în continuare. Odată captat interesul publicului său, Fărîmă începe să relateze o serie aparent nesfârşită de povestiri care au o relevanţă nulă pentru publicul său. Bătrânul se angajează în nenumărate digresiuni, încastrând în naraţiunea cadru evenimente deja menţionate, evenimente anterioare dispariţiei lui Darvari.

Acesta nu povesteşte aproape deloc urmarea dispariţiei lui Darvari, ci doar detalii nesemnificative, anterioare anului 1930. Am putea spune chiar, că pe parcursul interogatoriilor şi în zecile de pagini pe care le scrie, nu adaugă aproape nimic în plus la ceea ce precizează în capitolul al doilea.

În al treilea capitol avem dovada reuşitei demersului lui Fărîmă. În discuţia dintre Borza şi Dumitrescu, cel din urmă îşi prezintă convingerea că *„îi dăm noi de rost. Trebuie să avem puţină răbdare”*[10]. În acest capitol, Borza este prezent pentru ultima dată şi surprinzător, şi acum doar pentru că superiorul său credea că a fost elevul lui Fărîmă. Obligat de circumstanţe, Borza pare a-şi aminti vag ceva din poveştile menţionate de învăţător, dar fără niciun detaliu, pretinzând că ar fi amnezic din cauză că a fost schingiuit în beciurile Prefecturii. Abia la sfârşitul capitolului cinci aflăm că, de fapt, Borza nu fusese elev la şcoala Mîntuleasa, nu făcuse nici măcar şcoala primară şi se introdusese prin fraudă în partid.

Această precizare ridică o problemă nouă. Faptul că Borza nu minţise când a spus că nu a fost elev la şcoala Mîntuleasa ne face să ne întrebăm cum de l-a confundat Fărîmă cu adevăratul Borza. Bătrânul ne-a convins deja că are o memorie fantastică. El l-a descris amănunţit şi pe tătarul Abdul, pe care îl văzuse doar într-un concediu, când îi alungase muştele din camera de hotel din Techirghiol. Cum de nu şi-a dat seama că maiorul Borza nu a fost elevul său? Această greşeală ne duce la formularea ipotezei că Fărîmă ştia că nu a fost elevul său, dar a decis să se folosească de această coincidenţă de nume pentru a intra în contact cu instituţia căreia îi aparţinea acesta.

Astfel, putem spune că Fărîmă intră intenţionat în această nouă lume pentru a căuta ceva. Motivele căutării nu le cunoaştem şi nici nu le vom afla. Important este faptul că acest intelectual apolitic reuşeşte să se infiltreze în maşinăria Securităţii şi încearcă să se folosească de aceasta pentru atingerea unui obiectiv anume. Întreg demersul său, toate poveştile pe care le relatează sunt organizate într-un anume fel pentru a ajunge la scopul dorit. Faptul că nicăieri nu este precizat obiectivul, ţinta căutărilor sale, ne determină să credem că este un experiment. Nu putem fi siguri că acesta doreşte o soluţionare a ceea ce caută. Fărîmă nu se grăbeşte, nu intră în panică, prelungeşte intenţionat programul său naratologic. Tocmai atitudinea sa ne determină să credem că ceea ce este important pentru el este mai degrabă eficienţa utilizării inocenţei disimulate, imaginaţiei în această lume străină preocupărilor sale. Actul narativ constituie o strategie adresată unui anumit public. În mod cert, Fărîmă, în faţa unui alt public, şi-ar structura firul narativ într-o manieră diferită, dar aici naraţiunea constituie un act politic, chiar dacă nu este unul făţiş. „Această *portée* a actului narativ ar însemna că acesta nu poate fi studiat în raport numai cu evenimentele – narate – din trecut, ci şi cu contextul în care el are loc în prezent, sau altfel spus, că naraţiunea nu este doar un *passe-temps*, caracteristic unor societăţi stabile dar inactive, fie ea fundalul naraţiunii boccacceşti – în care aceasta însemna tragerea de timp până ce groaznica epidemie din oraş, adică din afara locului în care se narează, urma să se stingă – , fie ea fundalul lungilor seri de iarnă româneşti, încărcată de snoave ori de basme.”[11]

Naraţiunea îi facilitează lui Fărîmă infiltrarea într-o lume în care, altfel, nu poate pătrunde, iar inocentul şi şovăielnicul Fărîmă din faţa numărului 138 al străzii Mîntuleasa devine acum un abil manipulator. Poate chiar şi grafia sa, uneori ilizibilă, este intenţionată,

[10] M. Eliade, *op.cit.*, p. 98.
[11] Sorin Alexandrescu, *op. cit.*, p. 214.

întrucât duce la interogatorii. Parcurgând traseul către acestea, Fărîmă începe să desluşească misterul labirintului, începe să înţeleagă lumea în care a intrat.

Dacă în capitolul doi se precizează că Fărîmă nu reuşeşte să îşi dea seama nici măcar la ce etaj a ajuns, lucrurile devin mai clare pe parcurs, deja în capitolul al patrulea este specificat că ajunge la interogatoriu la etajul întâi.

Istorisirile lui Fărîmă sunt supranaturale, personajele sale sunt simbolice. Interesant de observat este faptul că, deşi povestirile sale sunt stufoase, Fărîmă pierzându-se adesea în detalii, tehnica aceasta de disimulare i se pare, totuşi, insuficientă. Evită întotdeauna să povestească întâmplările despre care este întrebat. Încearcă să urce firul naraţiunii către un moment cât mai îndepărtat, înţelegerea fiecărei poveşti depinzând, în accepţiunea sa, de cunoaşterea unei alte poveşti, reuşind astfel să împingă istorisirile sale până în anii 1840, sau chiar 1700. Începe cu povestea Oanei, care va capta interesul Ancăi Vogel şi a subsecretarului de stat Economu, care *„are mare slăbiciune pentru literatură”*[12].

Observând că reuşeşte să menţină interesul chiar fără a furniza informaţii, Fărîmă introduce povestea Doftorului, în care pare a se substitui personajului. Scamatoria cu acvariul poate fi interpretată ca propriul său experiment, acvariul enorm reprezentând poveştile sale întinse şi ele pe sute de pagini, peştii personajele sale, iar peştele rar pe care îl arată publicului, şi apoi îl face să dispară fiind persoana de care sunt interesaţi anchetatorii.

Scamatoria cu lada seamănă cu felul în care Fărîmă îşi atrage publicul, îl determină să îl asculte, pentru ca în final aceştia să nu afle nimic în plus. Deşi abia infiltrat, Fărîmă simte că poate reuşi experimentul, poate afla ce şi-a propus, îşi poate manipula publicul. Dar totuşi, precum în povestea cu Doftorul, care nu a mai rămas până la sfârşit la un iarmaoc din cauza unei greşeli, Fărîmă este conştient de faptul că poveştile lipsite de relevanţă informaţională nu îi pot asigura un demers foarte îndelungat.

Farîmă reuşeşte, totuşi, să îşi lărgească publicul, în capitolul al şaselea fiind chemat de însăşi Anca Vogel. Aflăm acum că istorisirile sale sunt citite de surprinzător de multe persoane, chiar şi tânărul care îl conduce la Anca Vogel precizând că este interesat de amintirile sale, dar nu pentru informaţii, ci pentru că este *şi* el scriitor. Acest *şi* ne face să credem că tânărul consideră istorisirile lui Fărîmă rodul imaginaţiei acestuia.

Surprinzător este faptul că interesul pentru istorisirile lui Fărîmă creşte proporţional cu ierarhia membrilor partidului. Revenind la Anca Vogel, evident în rolul Anei Pauker, aceasta pare cea mai sensibilă şi cea mai interesată de harul de povestitor al lui Fărîmă. Pe de altă parte, am putea interpreta atitudinea Ancăi Vogel ca manipulare, aceasta îl laudă pe Fărîmă, îl încurajează să povestească, pare a încerca să stabilească un soi de amiciţie cu el, pentru a reuşi să îl determine să povestească ceea ce o interesează pe ea. La prima întâlnire ea are tactul de a îşi expune părerea despre scrierile lui Fărîmă: *„Dacă ai şti să te stăpâneşti, să-ţi controlezi şuvoiul amintirilor, ai ajunge un mare scriitor. Numai că, vezi, nu ştii să te stăpâneşti, îţi pierzi firea şi te năpoleşti. Am cerut să mi se extragă toate pasagiile cu Oana, că voiam să-i cunosc povestea, de la început până la sfârşit, dar încă n-am izbutit să înţeleg ce s-a întâmplat cu ea. Eşti prolix...”*[13], cu un ton prietenos îl îndeamnă să povestească: *„Ei, ia povesteşte!”*[14], îl lasă să se desfăşoare în voie, întrerupându-l doar pentru a-i oferi o ţigară, sau pentru a exclama legat de Oana: *„Grozavă femeie!”*[15].

Anca Vogel îi permite să povestească până ajunge la evenimentul nunţii Oanei, despre care doreşte să asculte cu o altă ocazie, semn că acesta are o importanţă aparte, astfel încât merită o atenţie sporită şi o întâlnire anume pentru a avea timp de toate amănuntele, pentru a le spicui pe cele relevante. La sfârşitul întrevederii, pentru a se asigura de o

[12] Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 109.
[13] Ibidem, p. 115.
[14] Ibidem, p. 115.
[15] Ibidem, pp. 117, 120, 122.

colaborare fructuoasă îi oferă ajutorul în orice problemă. Singura rugăminte a lui Fărîmă, aceea de a i se aduce haine mai groase, este soluţionată prompt în ziua următoare.

Următoarea întâlnire cu Anca Vogel are loc într-o seară târziu la aceasta acasă, ea precizându-i de la început că l-a chemat acolo deoarece la minister nu are suficient timp să îl asculte, având şi lucruri mai serioase de făcut. Remarca privitoare la lucrurile mai serioase este menită să-l determine pe Fărîmă să se desfăşoare, să nu încerce să ascundă nimic, întrucât ea nu este interesată de informaţii, ci este fascinată de poveştile sale. Chiar mai mult, pentru a se asigura că mesajul este clar, Anca Vogel adaugă că i-ar fi plăcut să îl poată asculta şi câţiva scriitori. Şi într-adevăr, metoda ei pare a funcţiona la început, căci Fărîmă începe cu o poveste în care se identifică din nou cu Doftorul, de data aceasta prezentându-l în situaţia de a renunţa la căsătoria cu femeia iubită pentru a se dedica învăţării trucurilor de iluzionism. Fărîmă pare dispus acum să înveţe tehnica spionajului, să lase deoparte activitatea sa favorită, povestitul.

Şi totuşi, manipulatorul Fărîmă nu se lasă manipulat, el nu continuă povestea Oanei, după cum îi cere Ana Vogel, ci se angajează din nou într-o digresiune, povestind despre Lixandru şi Dragomir, continuând cu istoria Calomfirilor şi ajungând până în anul 1700. Anca Vogel nu se grăbeşte nici de data aceasta, nu insistă să asculte povestea nunţii Oanei, păstrează aparenţa ascultătorului fermecat de istoriile fantastice, îi oferă şampanie şi se lasă, mai apoi, sedusă de povestea semnelor căutate de Lixandru în pivniţele bucureştene. Mai încearcă o singură dată să îl determine pe Fărîmă să povestească despre nunta Oanei, dar văzând că acesta ar începe din nou cu o altă istorisire, decide să încheie întrevederea.

Greşeala Doftorului, prevăzută în capitolul al patrulea, este pe cale să se producă. Chemat la Dumitrescu, Fărîmă este atenţionat de faptul că anchetatorii îşi pierd răbdarea citind declaraţii confuze şi contradictorii şi încep să se întrebe dacă Fărîmă nu ascunde, de fapt, ceva.

Comportamentul ulterior al lui Fărîmă e intrigant, el scrie date, părând a căuta legătura dintre evenimente, dar din nou începe cu anul 1700 şi se opreşte la anul 1930. Deşi i s-a cerut explicit să scrie despre legăturile dintre Darvari şi Lixandru din 1930, Fărîmă începe din nou cu evenimentele care au precedat dispariţia lui Iozi. Din spusele lui Dumitrescu, Fărîmă spicuieşte doar ceea ce se pliază cu interesele sale de manipulare; nu dă detalii privitoare la evenimentele din 1930 şi păstrează aparenţele, scriind de data aceasta mai concis despre aceleaşi lucruri şi organizându-le pe ani, încercând astfel să îşi prelungească statutul de infiltrat.

Ultima întâlnire cu Anca Vogel dezvăluie interesele acesteia. Dacă la început ea recurge la aceeaşi abordare mieroasă, mai apoi îşi înăspreşte tonul, zorindu-l să povestească despre nunta Oanei, iar, în final, îl întreabă de-a dreptul brutal de ce a inventat povestea cu Oana şi Zamfira, continuând cu o serie de întrebări retorice: *„Se pune această problemă: de ce inventezi dumneata lumea asta pe măsură ce o povesteşti? O faci numai de frică, sperând că aşa ai putea scăpa mai uşor? Dar atunci, nu înţeleg* ***de ce ţi-e frică****, nu înţeleg primejdia de care vrei* ***să scapi*** *…”*[16].

Dacă la ameninţarea lui Dumitrescu Fărîmă găseşte puterea să zâmbească şi să-i prezinte acestuia o oarecare explicaţie, acum păleşte din ce în ce mai mult, îşi mângâie *„în neştire”*[17] genunchii (mângâiatul genunchilor este semnul său de neliniște, de deconspirare, care atinge, aici, cote maxime, căci Fărîmă este doar aparent sigur de sine) şi se opreşte din vorbit deşi, la un moment dat, *„Anca Vogel îl privise câteva clipe curioasă, parcă ar fi aşteptat un răspuns”*[18]. Aceasta mai spune că plănuise o plimbare nocturnă pe strada Mîntuleasa, care însă nu mai este posibilă şi încheie întrevederea.

[16] Ibidem, p. 142.
[17] Ibidem, p. 142.
[18] Ibidem, p. 142.

În capitolele nouă şi zece, lucrurile iau o întorsătură spectaculoasă. Faţă în faţă cu nr. 1 şi nr. 3, Fărîmă încetează a mai fi naratorul iscusit şi asistăm la primul dialog propriu-zis, şi acesta foarte succint, din acest roman. Fărîmă chiar precizează: *„N-aş putea spune c-am avut o lungă discuţie. (...) De fapt, nu ştiu dacă domnul Economu a avut prilejul să rostească mai mult decât câteva cuvinte. (...) Eu îi povesteam şi domnul Economu mă asculta”*[19]. Aşadar, Fărîmă a fost, în mod sigur, conştient de puterea şi semnificaţia politică a discursului său naratologic. Acum ne aflăm în faţa primului interogatoriu propriu-zis, lumea mitică pe care a construit-o bătrânul se năruie, fiind înlocuită de cea modernă, iar înlănţuirile logice iau locul evenimentelor fantastice.

Trecem treptat către un alt narator, Fărîmă este redus la tăcere, mai are ocazia doar de a încerca să stabilească unele legături între istorisirile sale şi de a povesti visul Oanei, bineînţeles, la cererea anchetatorilor. Acum nu mai poate să se sustragă de la a povesti ce i se cere, nici nu mai încearcă să înceapă cu un alt eveniment clarificator, ştie că nu mai este loc de negocieri.

Visul Oanei oferă cheia desfăşurării evenimentelor, peştera cu lumânări şi pietre scumpe este tezaurul polonez pe care Economu urma să îl transporte tocmai în noaptea în care Anca Vogel plănuise plimbarea, plimbare care nu a mai avut loc deoarece cartierul Mîntuleasa era izolat şi cercetat de serviciile speciale.

Anchetatorii, publicul lui Fărîmă, devin acum naratori, dialogul dintre cele două lumi politic diferite este unul aproape imposibil, de aici şi durata insignifiantă a acestuia. Crearea unei legături între cele două universuri narative este imposibilă, când unul este narator, celălalt este obligatoriu ascultător.

Până în capitolul al optulea, Fărîmă este atât manipulator, cât şi potenţial manipulat, acesta nici nu află ce şi-a dorit, dar nici nu oferă ce se aşteaptă de la el. Astfel, jocul manipulării prestat de ambele părţi nu ajunge la rezultatul scontat.

Dacă până acum credeam că anchetatul este numai Fărîmă, sesizăm cu totul altceva: ancheta se desfăşoară de fapt în principal între membrii partidului, aici trebuie să aibă loc marea demascare. Astfel, Dumitrescu îl demască pe Borza, apoi nr. 1 şi nr. 3 pe Economu şi Anca Vogel. Principalul obiectiv al fostului public al lui Fărîmă se dovedeşte a fi purificarea partidului. Interesul faţă de Darvari sau Lixandru îl constituie tocmai faptul că, neregăsiţi altundeva, membrii partidului se tem ca aceştia să nu se fi infiltrat printre ei, sau chiar să fi ajuns membri marcanţi ai partidului.

În ultimul capitol este posibil ca purificarea partidului să continue încă, de data aceasta cu ajutorul lui Fărîmă în rolul de agent al Securităţii. Nu ştim dacă acesta ştia noua identitate a lui Lixandru şi nici dacă, în cazul în care o cunoştea, o mărturisise nr. 1 şi 3. Cert este, însă, că Fărîmă nu îşi încheie căutarea începută în capitolul unu. Bătrânul îşi reia plimbările pe strada Mântuleasa din jurul orelor două, întrebând zilnic, obsedant, cât este ceasul, iar apoi, fără a continua conversaţia – fapt surprinzător deoarece cunoaştem predispoziţia acestuia pentru poveşti – salută politicos şi se îndepărtează.

Fărîmă şi-a schimbat radical tactica, discursul său iscusit este înlocuit de tăcere, el aşteaptă răspunsul adecvat pentru a acţiona.

Într-o după-amiază, însă, manipulatorul Fărîmăse află din nou în situaţia de prezumtiv manipulat, dar nici de data aceasta nu cedează. Alături de el se aşază pe bancă un bărbat ce se prezintă Borza şi îi povesteşte o întâmplare din vremea şcolii. Fărîmă răspunde evaziv *„parcă îmi aduc aminte. Dar mă întreb o fi adevărat?...”*[20]. Batrânul aflase de moartea lui Borza, iar istorisirea acestui fals fost elev nu reprezintă o parolă mulţumitoare, astfel că salută

[19] Ibidem, p. 145.
[20] Ibidem, p. 162.

politicos adăugând *„Mi-a părut bine de cunoştinţă”*[21], formulă utilizată aici în loc de „nu insista, ştiu că nu eşti Borza”.

După ce pleacă Fărîmă, necunoscutul are un schimb de replici cu un individ căruia îi spune Lixandru şi care este de părere că *„trebuie să-i recăpătăm încrederea. A fost acolo, la Anca, în noaptea în care s-au întâmplat toate. Şi pe urmă a fost anchetat de nr. 1 şi de nr. 3. Ştie o sumă de lucruri. Şi este* ***singurul*** *care le ştie. Trebuie să mai încercăm o dată...”*[22].

În cazul în care Lixandru este fostul elev al lui Fărîmă, iar şansele să fie aşa sunt foarte mari, demersul bătrânului este unul încheiat cu succes. Din acest context reiese că Fărîmă nu ştia unde sau chiar cine este acum Lixandru. Deşi există o oarecare posibilitate ca Fărîmă să îşi fi continuat căutarea pe cont propriu, acest ultim capitol ne face să înclinăm balanţa în favoarea ipotezei conform căreia Fărîmă are cel puţin acordul Securităţii, dacă nu acţionează chiar în numele acesteia pentru a-l găsi pe Lixandru. Şi dacă în acelaşi timp Fărîmă reuşeşte să îşi urmărească interesele personale, rezultatul este cel scontat, iar tehnica sa de manipulare a dat roade. Chiar mai mult, în cazul în care Fărîmă intenţionează şi reuşeşte să îl ajute pe Lixandru, va continua să manipuleze în continuare instituţia în care s-a infiltrat utilizând cele mai inedite tehnici: imaginaţia, inteligenţa şi inocenţa disimulată.

În acest roman, M. Eliade, aflat în exil dezvăluie o cale ipotetică de angajare în lupta împotriva comunismului sau a oricărui alt sistem totalitar.

Autorul examinează raportul dintre politică şi intelectuali, considerând necesară concentrarea centrului de greutate al anticomunismului pe planul luptei intelectuale. Tocmai de aceea, romanul nu urmăreşte un scop anume, ci doar descrierea modalităţii de a utiliza un sistem totalitar pentru a atinge scopuri proprii, modalitate care se dovedeşte a fi folosirea imaginaţiei şi a inteligenţei.

BIBLIOGRAPHY

Alexandrescu, Sorin, *Privind înapoi, modernitatea*, Ed. Univers, Bucureşti, 1999.

Czyżewski, K., & Snyder, T., *Sacrum, Fascism, Eliade*. In M. Fowler (Ed.), *Toward Xenopolis: Visions from the Borderland* (Rochester Studies in East and Central Europe, pp. 117-132). Boydell & Brewer, 2022.

Eliade, Mircea, *Oceanografie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1991.

Idem, *Proză fantastică*, vol. III, *Pe strada Mîntuleasa...*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1991.

Fînaru, Sabina, *Eliade prin Eliade*, Ed. Universitas XXI, Iaşi, 2002.

[21] Ibidem, p. 162.
[22] Ibidem, p. 163.